

Kilka uwag na temat obrazu człowieka samotnego według Sørensa Kierkegaarda

Wstęp

Przedmiotem niniejszego tekstu jest jeden z zasadniczych elementów dotyczących egzystencjalizmu człowieka i związany z wyborem życiowej drogi, która – w tym przypadku – odnosi się do samotności. Zagadnienie to jest zagadnieniem wielowątkowym i odnosi się do wielu nurtów filozoficznych. W przypadku poniższej analizy zostanie naszkicowany obraz człowieka samotnego w twórczości Søren'a Aabye'a Kierkegaarda.

Duński filozof Søren Aabye Kierkegaard (ur. 5 maja 1813 r. w Kopenhadze – zm. 11 listopada 1855 r. tamże) od pewnego czasu cieszy się coraz większym zainteresowaniem polskiej nauki. Postać nietuzinkowa, z uwagi na wkład w rozwój filozofii, ale też z bardzo ciekawym i nie do końca zbadanym życiorysem. Prywatnie nazywał siebie „dzieckiem starości”, gdyż w chwili urodzenia jego ojciec miał 56 lat, a matka 45 lat. Ponadto jego starsze rodzeństwo już wtedy nie żyło, zmarło przed osiągnięciem wieku 33 lat. Jego ojciec, pochodzący z jutlandzkiej rodziny ubogich rolników, pierwotnie pracując w młodym wieku w przedsiębiorstwie swego wuja, dorobił się znacznego majątku. Jednakże w jego rodzinie pokutowała pamięć o występku, jakiego wobec Boga miał dopuścić się jego ojciec Kierkegaarda – Michael, kiedy to będąc małym chłopcem, zziębnięty pasąc owce miał przeklinać Boga. Ponadto matka Sorena – Ane Sørensdatter Lund była drugą żoną Michaela (wcześniej jego gospodynią). Po śmierci pierwszej żony (małżeństwo było bezdzietne), Michael ożenił się właśnie z Ane (co miało miejsce w dn. 4 kwietnia 1797 r.), a już w lipcu urodziło się ich pierwsze dziecko, jak widać nieślubne.

Kiedy Kierkegaard miał 21 lat, umarła jego matka. W tym okresie coraz większą rolę zaczynał odgrywać jego ojciec. Mimo iż był to człowiek surowy, stał się życiowym wyznacznikiem dla młodego Kierkegaarda. Stosował przy tym bardzo osobliwą metodę wychowawczą, mającą opierać się na dyskursie ze swym synem. Polegała ona na tym, że jeden z rozmówców przedstawiał drugiemu swoje argumenty, jedno-

częściej uzasadniając je i starając się go przekonać do swoich poglądów. W ten sposób rozmowy między Kierkegaardem a jego ojcem, nawet dotyczące spraw błahych, zamieniały się w wielogodzinne dyskusje.

Po zdaniu matury w 1830 r., Kierkegaard rozpoczął studia teologiczne na uniwersytecie w Kopenhadze. Pierwotnie jego naukowym przewodnikiem był duński filozof i zarazem wykładowca akademicki Hans Martensen. Z czasem ich drogi rozeszły się, Kierkegaard zainteresował się filozofią niemiecką, a w szczególności dorobkiem Hegla. Kluczową rolę w zainteresowaniach filozoficznych Kierkegarda odgrywali wówczas Johan Ludvig Heiberg – duński poeta (tworzący m.in. poezję polityczną) i jego żona Johanne Luise Heiberg, znakomita duńska aktorka.

Radykalna zmiana trybu życia zachodzi u Kierkegarda po osiągnięciu wieku ok. 30 lat. Żył wówczas z pieniędzy, które otrzymywał od ojca, jednakże diametralnie zmienił swój tryb życia, który stał się hulaszczy oraz rozrywkowy. Niewątpliwie na takie podejście do życia miała wpływ śmierć matki i rodzeństwa. Warto w tym miejscu wspomnieć, że sędziwego wieku dożył jedynie starszy brat Kierkegarda – Peter Christian, późniejszy duński biskup. Należy też dodać, że w rodzinie Kierkegarda pokutowało przekonanie, że wszyscy synowie Michaela umrą przed osiągnięciem „wieku Chrystusowego”, a na końcu umrze sam Michael, pochowawszy swoje dzieci.

W tym okresie bliskimi Kierkegardowi osobami stają się powszechnie znany duński bajkopisarz Hans Christian Andersen oraz poeta Frederik Christian Sibbern. Z czasem kontakty z Andersenem zaczęły ulegać oziębieniu z uwagi na publiczną krytykę jego prac oraz jego osoby – określanej jako „płaczka”.

W wieku 30 lat Kierkegaard staje się nie tylko bywalcem kawiarni, ale także coraz bardziej znanym uczestnikiem publicznych dyskusji. W tym okresie wygłaszał wykłady na temat prasy, był też współzałożycielem Duńskiego Związku Muzycznego. Okres jego hulaszczego trybu życia był również okresem, kiedy chciał zmienić swój stan cywilny. W 1840 r. oświadczył się Reginie Olsen, która miała wówczas 18 lat, i z nią się zaręczył. Z nieznanых przyczyn zaręczyny zostały zerwane. W tym punkcie jego życia biografowie Kierkegarda doszukują się traumy psychicznej związanej z kontaktami z kobietami. W 1836 r. jego koledzy mieli zaprowadzić go do domu publicznego, z którego prawdopodobnie uciekł. Ponadto w literaturze poświęconej Kierkegardowi wysunięto przypusz-

czenie, że był to pierwszy i zarazem ostatni akt miłosny duńskiego filozofa, który zaważył na jego późniejszych relacjach damsko – męskich¹.

Charakterystyka twórczości Sørena Kierkegaarda

Określając twórczość Kierkegaarda, należy zakwalifikować ją do filozofii romantycznej. Stanowi ona kontynuację rozważań filozoficznych takich filozofów duńskich, jak Nikolai Frederik Severin Grundtvig czy też Adam Gottlob Oehlschläger. Ponadto zalicza się go do twórców filozofii egzystencjalnej². Kierkegaard jest autorem takich prac, jak np.: *Bojaźń i drżenie (Frygt og Bæven)*, *Choroba na śmierć (Sygdommen til Døden)*, *Pojęcie lęku: psychologicznie orientujące proste rozważanie o dogmatycznym problemie grzechu pierwородnego (Begybet Angest. En simpel psykologisk-paapegende Overveielse i Retning af det dogmatiske Problem om Arvesynden)*, *Powtórzenie. Próba psychologii eksperymentalnej (Gjentagelsen. Et Forsøg i den experimenterende Psychologi)* czy też *O pojęciu ironii z nieustającym odniesieniem do Sokratesa (Om Begrebet Ironi med stadigt Hensyn til Socrates)*. O tym, że osobiste doświadczenia miały wpływ na jego filozofię, świadczą chociażby słowa polskiego badacza Jana Andrzeja Kłoczowskiego, który stwierdził, że „dotychczasowe lektury dzieł duńskiego filozofa utrwaliły w mojej świadomości pewność, że ostrze jego polemicznych ataków skierowane było głównie przeciw Heglowi i jego systemowi i że w dużym stopniu było to wynikiem jego osobistych przeżyć i idiosynkrazji”³. Zasadniczy punkt

---

¹ Na temat biografii Sørena Kierkegaarda zob.: Lowrie Walter, *Kierkegaard*, Kęty 2011 oraz *Kalendarium życia Sørena Kierkegaarda*, opracowane przez Jerzego Prokopiuka w Kierkegaard Søren, *Modlitwy*, Kęty 2007, s. 215–218; Zob. też: Toeplitz Karol, *Kierkegaard*, Warszawa 1980.

² Odnośnie do pojęcia egzystencji zob. załącznik VI: *Glosariusz charakterystycznych pojęć stosowanych przez Sørena Kierkegaarda*, Toeplitz Karol, dz. cyt., s. 656. Pojęcie „egzystencji” zostało zdefiniowane jako „paradoksalny charakter ludzkiej egzystencji, klasyfikowanej przez fakt, że jest ona „syntezą tego co nieskończone i skończone, wieczne i doczesne”. Ponadto zob.: Szestow Lew, *Kierkegaard i filozofia egzystencjalna*, Kęty 2003; Niemczuk Andrzej, *Wolność egzystencjalna: Kant i Kierkegaard*, Lublin 1995.

³ Kłoczowski Jan Andrzej, *Wyzwanie dla teologów. O filozofii Kierkegaarda*, „Znak”, 2012, nr 686, s. 15 i nast. Na temat konfrontacji z heglizmem zob.: Prokopiuk Jerzy, *Polityczna kontaminacja religii według Kierkegaarda*, „Krytyka Polityczna”, 2003, nr 14, s. 27–42.

sporu pomiędzy duńskim filozofem a Heglem odnosił się do sposobu traktowania człowieka. O ile Hegel przyjmował, że jednostka ludzka może spełnić się jedynie w momencie, kiedy zostanie wchłonięta przez państwo, to duński filozof głosił zgoła odmienne poglądy. Uznawał on bowiem, że najwyższym bytem jest właśnie jednostka, przy jednoczesnym podkreśleniu subiektywnych aspektów z życia człowieka, jak chociażby podejmowanie decyzji. Jego twórczość inspirowała m.in. Jeana-Paula Sartre'a i Martina Heideggera. Ponadto bardzo ważnym materiałem, wiele mówiącym o życiu i twórczości Kierkegaarda, są jego *Dzienniki*. Tłumaczeniami prac Sørensa Kierkegaarda na jęz. polski zajmowali się m.in. Jarosław Iwaszkiewicz oraz Karol Toeplitz⁴.

Zagadnienie „samotności” w twórczości Sørensa Kierkegaarda

Badając problem „samotności” w twórczości duńskiego filozofa, ks. Kazimierz Wolsza dokonał analizy najważniejszych epizodów z jego życia, które miały wpłynąć na decyzję o niezakładaniu rodziny. Szczególnym rozdziałem w jego życiu był ów związek z Reginą Olsen, który został oceniony następująco: „ (...) Decyzja o zerwaniu miała na względzie także jego osobę. Szczególnie od śmierci ojca Kierkegaard rozmyślał nad swoim życiowym powołaniem. W jego rodzinie podtrzymywane było przekonanie, że ojciec przeżyje wszystkie swoje dzieci. Będzie musiał patrzeć na ich śmierć. Choć rzeczywiście tak się stało w przypadku trzech córek, które Michael Pedersen pochował, to nie sprawdziło się w odniesieniu do Sørensa i jego brata Petera, późniejszego biskupa. Umarł ojciec, choć wcześniej mieli umrzeć synowie. Søren musiał zreinterpretować rodzinną mitologię. Skoro nie umarł przed ojcem, to być może ma do spełnienia w świecie jakąś misję. Kierkegaard uznał, że jego misją jest bycie pisarzem, poetą, głosicielem autentycznego chrześcijaństwa, krytykiem ówczesnego Kościoła. „Każde powołanie – pisał w *Dzienniku* – jest adresowane do jednej osoby, jednostki; właściwie na tym polega wysiłek i egzamin, że ten, kto jest powołanym, musi iść sam, iść samotnie swoją drogą, samotnie z Bogiem” (*Dziennik*). Kierkegaard uznał, że aby w pełni zrealizować swą misję, musi

---

⁴ Zob. Szwed Antoni, *Kierkegaard w Polsce. Bibliografia*, [w:] *Aktualność Kierkegaarda*, red. Antoni Szwed, Kęty 2006, s. 210–226.

zrezygnować z tego wszystkiego, co kojarzy się z ludzkim szczęściem, a więc także z małżeństwa”⁵.

Wcześniej wskazano na epizod z jego życia, jakim była wizyta w domu publicznym. Być może ów epizod zaważył na późniejszych relacjach z kobietami, które znalazły przykre odzwierciedlenie w relacjach z Reginą Olsen a w konsekwencji wpłynęły na życiową decyzję duńskiego filozofa. Ów obraz jest jeszcze bardziej skomplikowany w związku z innym epizodem z życia Kierkegaarda, a mianowicie faktem, że Regina Olsen nie była pierwszą miłością Kierkegaarda. Otóż wybranką jego była jej przyjaciółka – Bolette Rordam. W tym przypadku nie doszło do zaręczyn, a Kierkegaard związał się z Reginą. Wskazaną powyżej tezę Kazimierza Wolszy o poświęceniu się pisarstwu potwierdza późniejsza twórczość Kierkegaarda, warto dodać, bardzo obszerna. Jest to okres, kiedy to duński filozof, nie szukając szczęścia w miłości, tworzył bardzo dużo.

Problematyka samotności wielokrotnie przewijała się w twórczości filozoficznej oraz rozważaniach religijnych Søren Kierkegaarda. Kompleksowe ujęcie tematu znacznie wykraczałoby poza rozmiary niniejszego artykułu, dlatego zostaną przedstawione tylko najważniejsze aspekty dotyczące samotności w życiu człowieka zawarte w jego filozofii. Analizując jego rozważania o samotności, nie można ograniczać się tylko do pojęcia człowieka jako osoby pozbawionej życiowych współtowarzyszy. Na tle bogatej twórczości duńskiego filozofa byłoby to zbyt proste traktowanie stanu samotności. Samotnik – to może być również osoba funkcjonująca w oderwaniu od rzeczywistości oraz przeżywająca podstawowe egzystencjalne problemy. Chodzi o taką jednostkę ludzką, której opis został przedstawiony w tekście *Najnieszczęśliwszy*. Kierkegaard pokazuje tu osobę, która żyje nadzieją, jak i człowieka żyjącego wspomnieniami⁶. Pod pojęciem człowieka żyjącego nadzieją należy rozumieć osobę oczekującą życia wiecznego. W tym oczekiwaniu zatracza ona swoje poczucie łączności ze światem teraźniejszym a zarazem staje się osobą nieszczęśliwą, ponieważ „odnajduje czas teraźniejszy w tej nadziei i nie popada w spór z poszczególnymi momentami doczesności. Jeżeli jednak nie może się odnaleźć w nadziei i nie popada w spór z poszczególnymi

---

⁵ Wolsza Kazimierz, *Przypadek Sorena Kierkegaarda*, „Życie Duchowe”, 2008, nr 55, s. 25 i nast.

⁶ Kierkegaard Søren, *Albo – albo*, tł. Karol Toeplitz, oprac. Jarosław Iwaszkiewicz, t. 1, Warszawa 2010, s. 224.

momentami doczesności. Jeżeli jednak nie potrafi odnaleźć się w nadziei, ale nadzieję swą traci, odzyskuje ją, znowu traci i ciągnie tak dalej, i staje się nieobecnym dla siebie, nie tylko w czasie terażniejszym, ale i w przyszłym (...)"⁷.

Z kolei w przypadku człowieka wspominającego mamy do czynienia z osobą, dla której czas miniony i wszystko, co się z nim wiąże, stanowi naturalną egzystencję. Może to być człowiek, który swoje życie opiera na wspomnieniach, może występować jako osoba, która korzysta z bogactwa wspomnień. Ale może to być również jednostka ludzka, która żyje czasem przeszłym, nie mającym żadnej wykładni odnośnie do rzeczywistości. Ponadto Søren Kierkegaard wyszczególnił osobę, która nie ma żadnych wspomnień i uznał ją przy tym za człowieka nieszczęśliwego. Z kolei innym przykładem może być człowiek, który całkowicie pogrążył się we swych wspomnieniach, zatracając jednocześnie poczucie rzeczywistości⁸. W tym przypadku z uwagi na pogrążenie się człowieka w czasie przeszłym czy terażniejszym, jego osoba zostaje wyalienowana z czasu rzeczywistego, pozostawiona samemu sobie. W ten sposób dana osoba, świadomie lub też nieświadomie, skazuje się na samotność wobec innych ludzi.

Odrębna kategorią osób są jednostki zachowujące nadzieję, dające szansę na inną egzystencję. Nieszczęśliwość takiego człowieka przejawia się również w tym, że traci on także poczucie terażniejszości. Nadzieja funkcjonująca w jego życiu przejawia się tym, że on „pokłada nadzieję w tym, co należałoby wspominać; jego nadzieja prowadzi stale do rozczarowania”⁹. W pewnym momencie człowiek zaczyna rozumieć swoje nieszczęście. Opisana przez Kierkegarda osoba jest nie tylko nieszczęśliwa i samotna, ale także silna psychicznie. Duński filozof stwierdza przy tym, że „można z tego zwariować, ale on pozostaje przy zdrowych zmysłach i to jest właśnie jego nieszczęście”¹⁰. Opis jego życia wydaje się opisem życia chaotycznego. Po pierwsze dana osoba nie zna terażniejszości. Søren Kierkegaard nie rozwija tej kwestii. Należy przez to rozumieć, że ów człowiek nie tylko nie rozumie spraw aktualnych i nie dba o nie, ale również jego współegzystencja wśród innych ludzi sprawia wrażenie bar-

---

⁷ Tamże.

⁸ Tamże, s. 225–226.

⁹ Tamże, s. 226.

¹⁰ Tamże, s. 227.

dzo ograniczonej. Może się wydawać, że człowiek znajdujący się w takim położeniu jednak rozumie swoją sytuację. Świadczą o tym słowa duńskiego filozofa: „Jego życie nie zna pokoju, co zdaje się potwierdzać tragizm jego osoby, aczkolwiek tragizm oparty na rozumieniu swego położenia”¹¹. W dalszej części Kierkegaard pisze: „Samotny i porzucony samemu sobie stoi on wobec ogromu świata, bez terażniejszości, do której mógłby się przywiązać, bez przeszłości, do której mógłby tęsknić, gdyż jego przeszłość jeszcze nie nadeszła, bez przyszłości, z którą by mógł wiązać nadzieje, gdyż jego przyszłość już minęła”¹². Z kolei tragizm samotności takiej osoby polega na tym, że jego życie nie doznaje naturalnych przemian polegających na doświadczeniu faz ludzkiego życia. Jak uznał Kierkegaard, jest to osoba, która nie może się postarzyć, ponieważ nie była nigdy młoda. W innym miejscu stwierdza, że człowiek nie może umrzeć, gdyż nigdy nie żył. Niezależnie od tego, w jakim momencie się znajdzie, życie jego układa się w sposób przekorny. Ta osobliwa układanka życiowa sprawia, że jest to człowiek smutny i samotny zarazem, nie potrafiący doświadczyć realnego świata¹³. Nieszczęście jak i samotność tego człowieka polegają również na jego społecznym wyobcowaniu oraz wyalienowaniu. Kierkegaard uznał, że „nieszczęśliwy jest zawsze nieobecny w sobie, nigdy nieprzybywający w swym wnętrzu”¹⁴.

W innej części swojej pracy duński myśliciel wskazał na samotność jako stan świadomie wybrany przez człowieka. Mimo przejścia w stan samotności (izolacji) człowiek wykorzystuje w tym przypadku daną mu wolność. A to oznacza, że mimo izolacji jest osobą aktywną. W tym przypadku zanika również więź łącząca człowieka z otaczającym go światem, ponieważ ów świat zostaje zniszczony przez człowieka dążącego do samoizolacji. Według Kierkegarda tego rodzaju postawa człowieka ma również element etyczny. Jako przykład podaje filozofię starożytnej Grecji, kiedy to ucieczka w samotność była uznawana za dążenie jednostki ludzkiej do przekształcenia się w paradygmat cnót. Również w okresie późniejszym, tj. w czasach chrześcijaństwa, dochodziło do izolacji człowieka, ale nie po to, aby oddać się np. metafizycznym rozmyślaniom, ale po to, aby zacząć praktykować tzw. aktywność wewnętrzną. Polega ona

---

¹¹ Tamże.

¹² Tamże.

¹³ Tamże, s. 228–229.

¹⁴ Tamże, s. 223.

na tym, że w stosunku do aktywności życiowej, nie afiszuje swego wyrazu wobec świat czy też innych jednostek ludzkich¹⁵.

W przypadku samotności, analizując realia starożytnej Grecji, duński filozof wysunął koncepcję osoby mistyka – jako jednostki wyjątkowej oraz nieprzeciętnej względem otaczających go innych ludzi¹⁶. Samotność mistyka przejawia się w tym, że „wybrał on siebie w sposób absolutny”. Wynika to z tego, że jego życie duchowe ma głębszy charakter. Tego rodzaju wybór życia wynika z jego wolności, przyjętej przez niego samego. Konsekwencją takiego wyboru jest jego wewnętrzna aktywność. Jednakże prowadzi ona do wewnętrznej izolacji, gdyż dla mistyka świat nie istnieje (jak twierdzi duński filozof – on „obumarł”). Niemniej istnieje jeszcze wybór, jakiego musi dokonać dusza mistyka – jest to wybór między sobą samym a Bogiem. Co istotne, w tym wyborze nie ma miejsca dla świata zewnętrznego, czyli świata ludzi. Wewnętrzny wybór mistyka, czyli wybór Boga, przejawia się w tym, że świat ludzi nudzi mistyka, aczkolwiek według Kierkegaarda nie może to być tożsame ze zniechęceniem się do tego świata. W tym punkcie istotny jest również jego stosunek do Boga, który przejawia się tym, że mistyk wyraża swą skruchę z powodu tego, że wcześniej nie dokonał jego wyboru. Również kryteria należące do świata ludzkiego nie mogą stanowić wykładni określającej mistyka. Wynika to z tego, co zasygnalizowano powyżej, że dla świata ludzkiego on już nie istnieje. Jego życie i aktywność przejawiają się tym, że jest oddany Bogu. Samotność wobec świata ludzkiego połączona z wewnętrznym oddaniem się Bogu polega, jak to określił Kierkegaard, nie na zdobywaniu cnót osobistych, ale na rozwinięciu cnót religijnych czy kontemplacyjnych¹⁷.

Warto przy tym dodać, że Søren Kierkegaard nie uznawał i nie szanował mistyka. Twierdził, że mistyk budził w nim niesmak, uważał jego postawę za „zdradę świata”. Zdrada miała również przejawiać się tym, że mistyk porzucił ludzi, z którymi był związany albo „z którymi mógłby wejść w określone relacje, gdyby nie spodobało mu się zostać mistykiem”¹⁸. Duński filozof uznał przy tym, że „na ogół mistyk wybiera życie w samotności, ale to nie wyjaśnia sprawy, powstaje bowiem wątpliwość,

---

¹⁵ Tamże, s. 294–295.

¹⁶ Niezależnie od szczególnej pozycji oraz roli mistyka, Kierkegaard uznał, że mimo to jest to jednostka, która „nie jest bardziej nieśmiertelna od świata, którego pokusy zostały przez cnoty przezwyciężone (...)”. Tamże, s. 296.

¹⁷ Tamże, s. 298.

¹⁸ Tamże, s. 300.

czy ma do tego prawo. Jeśli wybrał życie w samotności, nie oszukuje innych ludzi, ponieważ tym samym zadeklarował: „Nie chcę mieć z Wami nic wspólnego”; jednak nadal pozostaje otwarte pytanie, czy ma on prawo do złożenia takiego oświadczenia i do takiego postępowania”¹⁹. Takie stanowisko wynika z tego, że Kierkegaard niekiedy ujawniał się jako osoba piętnująca jakiegokolwiek wyalienowanie społeczne czy też rodzinne. Przykładowo uznawał, że obowiązkiem każdego człowieka jest zawarcie związku małżeńskiego²⁰. Ponadto należy dodać, że Kierkegaard piętnował skrajny mistycyzm, stwierdzając, że „kto popadnie w jednostronność mistycyzmu, staje się ostatecznie obcy wszystkim ludziom, ponieważ każdy stosunek nawet najbardziej czuły i serdeczny staje się mu obojętny. Tak też znów nie jest, abyśmy mieli Boga kochać nad ojca i matkę, tak samolubny Bóg nie jest (...)”²¹.

Bez znaczenia są konsekwencje wyboru życia mistyka. Istotny jest sam fakt takiego, a nie innego wyboru sposobu życia. Kierkegaard uznaje przy tym, że ów wybór mistyka ma charakter abstrakcyjny. W sytuacji, kiedy wybiera nieustannie ucieczkę od świata, w konsekwencji nie może samodzielnie dokonać wyboru powrotu, tj. takiego stanu, który spowodowałby, aby odnalazł się on w społeczeństwie. Jego samotny (wobec innych ludzi) sens życia polega na poznawaniu i umiłowaniu Boga przy jednoczesnym odrzuceniu rzeczywistości, która została uznana przez duńskiego filozofa za „przeszkodę”. Umiłowanie i oddanie się Bogu ma daleko idące konsekwencje, gdyż mistyk nie jest w stanie odpowiedzieć na pytanie, czym jest sens życia, jak też, jakie znaczenie ma życie doczesne. Sytuacją, która uniemożliwia mu odpowiedzenie na to pytanie, jest sposób oceny rzeczywistości, który przejawia się tym, że traktuje on rzeczywistość w sposób metafizyczny, uznając ją za marność. Doprowadza to do sytuacji, że życie doczesne jest traktowane jako „okres próby”, przy jednoczesnym nie docenianiu tego życia²². Ważne przy tym są również okoliczności, w jakich człowiek dokonuje swojego wyboru. Istotnym elementem są więzi, w jakich człowiek się znajduje oraz te, jakie wypełniają mu jego przyszłość²³.

---

¹⁹ Tamże, s. 300–301.

²⁰ Tamże, s. 301.

²¹ Tamże.

²² Tamże, s. 302.

²³ Tamże.

Abstrahując od powyższych rozważań dotyczących samotności mistyka, Søren Kierkegaard wyróżnił dwie koncepcje życia, z czego jedna odnosi się do samotności człowieka. Pierwsza koncepcja polega na tym, że życia należy używać. Z kolei druga koncepcja przejawia się tym, że należy w pierwszej kolejności skupić się na spełnianiu swych obowiązków. W przypadku drugiej koncepcji Kierkegaard uznał, że „błąd tej koncepcji polega na tym, że stosunkowi człowieka do obowiązków nadaje się charakter zewnętrzny (...), życie z tak pojętym obowiązkiem jest nieciekawe i nudne”²⁴. Oceniając człowieka, który poświęcił swe życie spełnianiu obowiązków, Søren Kierkegaard uznał, że nie widział bardziej nieśczęśliwej oraz bardziej dręczonej wewnątrznie jednostki ludzkiej²⁵.

Wnioski

Samotność u Kierkegarda przybiera dwojaką postać. Nie tylko osobistą, ale także stanowiącą jeden z elementów jego filozofii egzystencjalnej. Przedstawione powyżej typy czy też rodzaje człowieka samotnego żyjącego nie dla ludzi czy społeczeństwa, ale dla siebie samego lub też dla Boga, wpisują się w egzystencjalizm Kierkegarda. Akcenty dotyczące samotności znaleźć można w wielu pismach duńskiego filozofa. Tym samym śmiało można stwierdzić, że problem życiowej alienacji ciążył bardzo na życiu filozofa.

Bibliografia

- Burszytk Przemysław i in. (red.), *Miłość i samotność, wokół myśli Sorena Kierkegarda*, Warszawa 2007.
- Człowiek wobec rozpacz w filozofii Sorena Kierkegarda*, red. Marek Urban, Władysław Zuziak, Kraków 2004.
- Kierkegaard Søren, *Albo – albo*, tł. Karol Toeplitz, oprac. Jarosław Iwaszkiewicz, t. 1, Warszawa 2010.
- Kierkegaard Søren, *Modlitwy*, tł. Jacek Prokopski, Kęty 2007.
- Kłoczowski Jan Andrzej, *Wyzwanie dla teologów. O filozofii Kierkegarda*, „Znak”, 2012, nr 686.
- Lowrie Walter, *Kierkegaard*, Kęty 2011.

---

²⁴ Tamże, s. 314–315.

²⁵ Tamże, s. 313–314. Zob. szerzej: *Człowiek wobec rozpacz w filozofii Sorena Kierkegarda*, red. Marek Urban, Władysław Zuziak, Kraków 2004; *Miłość i samotność, wokół myśli Sorena Kierkegarda*, red. Przemysław Burszytk i in., Warszawa 2007.

- Miłość i samotność, wokół myśli Sorena Kierkegarda*, red. Przemysław Burszytk i in., Warszawa 2007.
- Niemczuk Andrzej, *Wolność egzystencjalna: Kant i Kierkegaard*, Lublin 1995.
- Prokopiuk Jerzy, *Kalendarium życia Sorena Kierkegarda*, [w:] Kierkegaard Søren, *Modlitwy*, tł. Jacek Prokopski, Kęty 2007.
- Prokopiuk Jerzy, *Polityczna kontaminacja religii według Kierkegarda*, „Krytyka Polityczna”, 2003, nr 14.
- Szestow Lew, *Kierkegaard i filozofia egzystencjalna*, Kęty 2003.
- Szwed Antoni, *Kierkegaard w Polsce. Bibliografia*, [w:] *Aktualność Kierkegarda*, red. Antoni Szwed, Kęty 2006.
- Toeplitz Karol, *Kierkegaard*, Warszawa 1980.
- Urban Marek, Zuziak Władysław (red.), *Człowiek wobec rozpaczy w filozofii Sorena Kierkegarda*, Kraków 2004.
- Wolsza Kazimierz, *Przypadek Sorena Kierkegarda*, „Życie Duchowe”, 2008, nr 55.

A Few Remarks about the Issue of a Human Loneliness by Søren Kierkegaard

Summary

The issue of loneliness in the work of a Danish philosopher Søren Kierkegaard resulted from his personal life experiences and unsuccessful relationships with women. In his works, he distinguished various attitudes of a man who rejects existence within society as well as rejects ties with other people. He chooses either to live for himself or to live for God. The decision of living a solitary life is also a vital element of human freedom, as it was evidenced by the decision to adopt such a way of life. Moreover, an individual who pursues this way of life, rather than any other, is a mentally strong person. This means that the lonely lifestyle cannot be identified with the fall of man as a weak internal individual.

Keywords: loneliness, Danish philosophy, Søren Kierkegaard

Kelios pastabos apie vienišo žmogaus vaizdą pagal Soreną Kierkegaardą

Santrauka

Vienišumo problema danų filosofo Soreno Kierkegaardo kūryboje gimė jo asmeninės gyvenimo ir nesėkmingų santykių su moterimis patirties dirvoje. Savo darbuose jis atskleidė skirtingus požiūrius į žmogų, kuris nepriima egzistencijos visuomenėje, ir ryšius su kitais žmonėmis. Toks žmogus pasirenka gyvenimą pačiam sau arba aukoja jį Dievui. Sprendimas dėl vienišo gyvenimo sudaro esminį žmogaus laisvės elementą, ką byloja būtent šis sprendimas dėl gyvenimo būdo pasirinkimo. Dėmesį būtina atkreipti į tai, kad asmuo pasirinkęs vienišą gyvenimo būdą yra psichiškai stipri asmenybė. Tai reiškia, kad vienišo žmogaus gyvenimo būdo negalima tapatinti su silpnos asmenybės nuopoliu.

Raktažodžiai: vienišumas, danų filosofija, Søren Kierkegaard

Kilka uwag na temat obrazu człowieka samotnego według Sørensa Kierkegaarda

Streszczenie

Problem samotności w twórczości duńskiego filozofa Sørensa Kierkegaarda wynikał z jego osobistych doświadczeń życiowych i nieudanych relacji z kobietami. W swych pracach wyszczególnił on różne postawy człowieka, który odrzuca egzystencję w obrębie społeczeństwa oraz więzi z innymi ludźmi. Wybiera albo życie dla siebie samego, albo też dla Boga. Decyzja o samotnym życiu stanowi także istotny element wolności człowieka, o czym świadczy właśnie decyzja o przyjęciu takiego sposobu życia. Ponadto osoba decydująca się na taki, a nie inny sposób życia, jest osobą silną psychicznie. Oznacza to, że tryb życia samotnego nie można utożsamiać z upadkiem człowieka jako jednostki słabej wewnętrznie.

Słowa kluczowe: samotność, filozofia duńska, Søren Kierkegaard